

FARHÅGORNA VAR OBEFOGADE

Blygsam läkemedelsförskrivning av distriktsköterskorna

Förskrivningsrätten för distriktsköterskor föregicks av en betydande debatt och en viss oro.

En undersökning gällande 1995 visar dock att de utnyttjade sin möjlighet ganska sparsamt. Distriktsköterskorna utgör 8 procent av dem med förskrivningsrätt, men deras andel står för endast 0,24 procent av recipen inom de terapiområden rätten gäller – vilket till 54 procent gäller receptfria läkemedel.

Den första april 1994 trädde den författning i kraft som ger distriktsköterskor med en viss efterutbildning förskrivningsrätt för ett begränsat antal läkemedel. Reformen föregicks av en försöksverksamhet i Jämtlands län under perioden 1 mars 1988 till 1 mars 1991 [1]. Huvudskälen till reformen var att dels förbättra servicen till invånarna och dels effektivisera distriktsköterskornas arbete. Förskrivning av läkemedel skall enligt författningen vara förknippad med de omvårdnadsuppgifter distriktsköterskorna normalt har, och läkemedlen på förteckningen är i huvudsak receptfria läkemedel eller receptbelagda preparat vid begränsade indikationer. Förskrivningsrätten till distriktsköterskor kan således inte jämföras med den skriftliga förskrivningsrätt som gäller för läkare [2].

Huvudman för reformen är Läkemedelsverket, som beslutar om den förteckning över preparat som distriktsköterskor får förskriva. Läkemedelsverket skall dessutom fortlöpande in-

Tabell I. Fördelning av läkemedelsförskrivningen (av de läkemedel som ingår i förskrivningsrätten för distriktsköterskorna) per åldersgrupp under 1995, uttryckt i procentuell andel.

Åldersgrupp	Befolkningsfördelning	Total förskrivning	Distriktsköterskornas förskrivning
-14	19	15	32
15-44	40	27	18
45-64	24	27	12
65-	18	32	38

formera om eventuella förändringar, vilket görs i skriften »Information från Läkemedelsverket». En aktuell förteckning över de läkemedel som distriktsköterskor får förskriva återfinns i »Information från Läkemedelsverket 2/96».

Kravet för förskrivningsrätt är att man dels är utbildad distriktsköterska och dessutom genomgått en kompletterande kurs i farmakologi och sjukdomslära motsvarande 8 universitetspoäng. De läkemedel som distriktsköterskor får förskriva utgör till två tredjedelar receptfria läkemedel. I den tredjedel som utgör receptbelagda läkemedel som återfinns i ursprungslistan är bl a ett antal antibiotika för utvärtes bruk, fenoximetylpenicillin, vissa NSAID-preparat, grupp II-steroider, medel vid allergisk eller bakteriell konjunktivit och vissa amningsstimulerande medel.

I en del fall får distriktsköterskan bara ordinera läkemedlet då diagnosen redan är fastställd av en läkare. Listan över de läkemedel som distriktsköterskor får förskriva har reviderats vid två tillfällen sedan våren 1994. Bland annat får sedan februari 1996 inte antibiotika för utvärtes bruk längre förskrivas, och krav på mikrobiologisk diagnos av scarlatina har införts [3].

Hur har det gått?

Med hjälp av Receptundersökningen, som bygger på ett stickprov motsvarande var 25:e expedierat recept, har de förskrivningar som distriktsköterskor svarat för under 1995 studerats. Av de totalt ca 6 000 distriktsköterskorna uppskattades ca 2 500 ha förskrivningsrätt [Inga-Lisa Johansson, Socialstyrelsen, Umeå, pers medd, 1996]. För att få en uppfattning om volymen förskrivna recipen (recepttrader; varje receptblan-

kett upptar maximalt två recipen) skall de 2 500 distriktsköterskorna jämföras med drygt 30 000 läkare, vilket utgör knappt 8 procent.

Under 1995 expedierades totalt drygt 10 miljoner recipen inom de terapiområden där distriktsköterskor har förskrivningsrätt. Av dessa genererades drygt 24 000 av distriktsköterskor, vilket utgjorde 0,24 procent av totalt antal expedierade recipen detta år inom dessa terapiområden. Då har inte hänsyn tagits till distriktsköterskornas begränsningar i indikationsområden inom respektive terapiområde. De förskrivna läkemedlen utgjordes till 46 procent av preparat som inte kunde fås receptfritt.

Fördelning

Fördelning av förskrivna recipen på olika åldersgrupper framgår av Tabell I. Andelen recipen förskrivna till barn under 15 år och till personer över 65 år dominerar. Den andel läkemedel distriktsköterskorna förskriver till barn är stor (32 procent) i förhållande dels till den andel barnen utgör av befolkningen (19 procent) och dels den andel av förskrivna recipen totalt som förskrivs till barn i dessa terapiområden (15 procent).

Fördelningen av förskrivning på olika terapiområden framgår av Tabell II. Hud-, ögon-/öron- och mag-/tarmmedel dominerar. Dessa grupper utgör drygt 80 procent av distriktsköterskornas förskrivning. Gruppen hudläkemedel domineras av steroider följt av antimykotika, mjukgörare och antibiotika för utvärtes bruk. Av steroiderna utgör grupp II-steroider 54 procent. Inom gruppen ögon-/öronmedel dominerar antibiotika, som helt utgörs av behandling av bakteriell konjunktivit med kloramfenikol eller fucidinsyra. Störst inom gruppen mag-/tarmmedel är laxermedel ▶

Författare

ANDERS CARLSTEN
apotekare

LEIF BERGENDAL
apotekare; båda Apoteket, Sahlgrenska sjukhuset, Göteborg

MATS WENNERBERG
apotekare, Apoteksbolaget AB, Stockholm.

ANNONS

Tabell II. Distriktssköterskornas förskrivning per terapiområde (indelning enligt Läkemedelsverket) jämfört med totalförskrivningen. Procentuell andel inom parentes.

Terapiområde	Antal recipe totalt	Antal recipe från distriktssköterskor
Mun och svalg	272 000	947 (0,4)
Mage/tarm	1 236 000	3 823 (0,3)
Nutrition	48 000	0 (0)
Sårbehandling	51 000	1 919 (3,8)
Hudinfektioner	465 000	2 713 (0,6)
Eksem	488 000	2 646 (0,5)
Ansikte, hårbotten	159 000	433 (0,3)
Hud, övrigt	472 000	1 538 (0,3)
Infektion	1 632 000	1 483 (0,1)
Inkontinens och slemhinnebesvär	985 000	232 (<0,1)
Mödravård	13 000	870 (6,6)
Smärta	2 143 000	1 081 (0,1)
Öron, näsa, hals	1 035 000	2 028 (0,2)
Ögon	1 273 000	5 149 (0,4)
Övrigt	394 000	229 (0,1)
Samtliga	10 171 000	24 202 (0,24)

(huvudsakligen laktulos) följt av magmedel (huvudsakligen antacida) och antimykotika för lokal behandling av munhålan.

Diskussion

Det framfördes farhågor avseende distriktssköterskornas förskrivningsrätt redan innan försöksverksamheten i Jämtland startade. Från läkarhåll i Jämtland framhölls kritik mot behovet av en förskrivningsrätt för distriktssköterskorna. Man ansåg bl a att försöket var svårt att utvärdera [4].

I en artikel i Läkartidningen sommaren 1994 [5] påpekade ett antal läkare med olika specialiteter olika risker med distriktssköterskornas förskrivningsrätt. En barnläkare ansåg det olämpligt att distriktssköterskor ordinerar läkemedel till barn under 15 år. Risker vid eventuell felordination vid scarlatina, illamående, halsbränna och förstoppning påtalades. En hudläkare varnade för felbehandling med grupp II-steroider och vitamin A-syrepreparat. En öron-, näs- och halsläkare betonade att distriktssköterskor har för dåliga kunskaper för att kunna ställa rätt diagnos.

Tabell III. Procentuell fördelning av recipe per preparat för barn under 15 år förskrivna av distriktssköterskorna.

Läkemedelsgrupp	Andel av samtliga recipe
Antibiotika – ögon	35
Steroider	15
varav grupp I	71
varav grupp II	29
Maskmedel	9
Utvärtes antibiotika	8
Dimetikon	7
Fenoximetylpenicillin	7
Övriga läkemedel	20

Slutligen ansåg en kirurg att listan inte skulle kopplas till diagnos överhuvudtaget.

Dessa synpunkter förefaller avspeglar en oro för en vidlyftig förskrivning av distriktssköterskor med alltför undermålig utbildning för att kunna ställa diagnos och att hantera potenta läkemedel. Data från 1995 indikerar dock tydligt att läkemedelsförskrivningen hos distriktssköterskor är mycket blygsam, ca 10 recipe per förskrivande sköterska och år! Detta återspeglas också i förhållandet att distriktssköterskorna utgör ca 8 procent av förskrivarna men svarar bara för 0,24 procent av förskrivna recipe inom de områden förskrivningsrätten medger.

Indikationer med större andel

Sedan reformen genomfördes har gruppen antibiotika för utvärtes bruk borttagits från förteckningen, beroende på att Läkemedelsverket bedömt dessa som dåligt medicinskt ändamålsenliga. Denna grupp utgjorde för distriktssköterskorna 4 procent av totala antalet förskrivna recipe.

Distriktssköterskornas andel av fenoximetylpenicillinbehandlad scarlatina uppgick under 1995 till 6,4 procent. Således har genomslagskraften för reformen även på denna indikation varit förhållandevis stor. (Sedan februari 1996 har krav på mikrobiologiskt verifierad diagnos införts för scarlatina. Från »Diagnos-Receptundersökningen» oktober 1994–september 1995 framgår att av den totala förskrivningen av fenoximetylpenicillin utgör indikationen scarlatina 0,6 procent, liksom att andelen patienter med diagnosen scarlatina till ca 70 procent ordinerar fenoximetylpenicillin.)

En motsvarande andel av förskrivningen ses beträffande amningsstimu-

lerande behandling med nasala beredningar av oxytocin (Partocon, Syntocinon). I detta fall förskrev distriktssköterskorna 6,6 procent av totala antalet recipe för dessa läkemedel.

Ungefär en tredjedel av de recipe som distriktssköterskorna förskrev under 1995 ordinerades till barn under 15 år. Medel för behandling av konjunktivit (Chloromycetin), steroider, maskmedel och antibiotika för utvärtes bruk dominerade. Dessa grupper utgjorde två tredjedelar av all förskrivning till barn (Tabell III).

Sammanfattning

Vi konstaterar att distriktssköterskornas totala läkemedelsförskrivning under 1995 var relativt liten. Sammantaget förskrev de 2 500 distriktssköterskorna med förskrivningsrätt i genomsnitt ca 10 recipe under detta år. Huvudsakligen förskrevs hud-, ögon/öron- och mag-/tarmläkemedel. Distriktssköterskornas största andel av total förskrivning inom ett terapiområde utgjorde behandling av scarlatina med fenoximetylpenicillin (6,4 procent) samt behandling av amningssvårigheter med oxytocin (6,6 procent). En tredjedel av förskrivna recipe avsåg behandling av barn under 15 år.

Referenser

1. Johnson K. Försök i Jämtland. Förskrivningsrätt till distriktssköterskor. Läkartidningen 1988; 85: 1114-5.
2. Distriktssköterskornas förskrivningsrätt. Information från Läkemedelsverket 1994; 5(6): 307-16.
3. Förteckning över läkemedel som får förskrivas av distriktssköterskor med särskild utbildning i farmakologi med sjukdomslära (8 poäng). Information från Läkemedelsverket 1995; 6(6): 417-22.
4. Johnson K. Projektet svårt att utvärdera. Läkartidningen 1988; 85: 1115-8.
5. Enkät om distriktssköterskors förskrivningsrätt. Vanskligt att uppfylla kravet på rätt diagnos [osignerad]. Läkartidningen 1994; 91: 2694-8.